

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Марчук А.І. «Тюремні відпустки» у кримінально-виконавчому законодавстві та пенітенціарній практиці України. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць / редкол. : С.В. Ківалов та ін. Одеса : Юридична література, 2011. Вип. 59. С. 152–160.
3. Європейські в'язничні правила. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032/pri nt1390640591661911.
4. Пяткевич И.Н. Выезды осужденных к лишению свободы за пределы исправительных учреждений: Правовые и орг. вопр. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1997. 290 с.
5. Крук О.М. Міжнародний досвід короткострокових виїздів засуджених за межі установ виконання покарань. *Форум права*. 2015. № 2. С. 95–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_2_17.
6. Як зробити в'язниці кращими в світі. Досвід Норвегії. URL: <http://edu.helsinki.org.ua/pod/novini-vipusknik-v-programi/yak-zrobitiv-yaznits-krashchimi-v-sv-t-dosv-d-norveg>.
7. Норвезька в'язниця – дзеркало норвезького суспільства. URL: <http://svitohlyad.com.ua/zakon/norvezka-vyaznytsya-dzerkalo-norvezkohospilstva>.
8. Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування : монографія / ГО «Харківська правозахисна група». Харків : Права людини, 2017. 608 с.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1767.
10. Рекомендация R (82) 16 странам-участницам относительно предоставления краткосрочных отпусков заключенным. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_051.
11. Про затвердження Інструкції про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань» : Наказ Міністерства юстиції України від 22 листопада 2011 р. № 336/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-11>.

УДК 343.2.7

ЩОДО СКЛАДАННЯ ДОСУДОВОЇ ДОПОВІДІ ПРАЦІВНИКАМИ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ ABOUT THE PRE-SENTENCE REPORT WHICH IS PREPARED BY PROBATION OFFICERS

Шкарупа О.С., студентка

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню становлення інституту пробації в Україні, зокрема запровадженню механізмів складання досудової доповіді щодо особи обвинуваченого. Працівник служби пробації стає учасником кримінального процесу, який має визначені законом права та на якого покладаються відповідні обов'язки. Досудова доповідь розглядається як можливість оцінки ризиків вчинення обвинуваченим повторного злочину та можливість його виправлення без позбавлення або обмеження волі, як рекомендаційний, проте важливий чинник прийняття судом справедливого рішення щодо призначення покарання, співрозмірного вчиненому правопорушенню й особі обвинуваченого.

Ключові слова: призначення покарання, пробація, досудова доповідь.

Статья посвящена исследованию становления института пробации в Украине, в частности внедрению механизмов составления досудебного доклада о личности обвиняемого. Сотрудник службы пробации становится участником уголовного процесса, который имеет определенные законом права и на которого возлагаются соответствующие обязанности. Досудебный доклад рассматривается как возможность оценки рисков совершения обвиняемым повторного преступления и возможность его исправления без лишения или ограничения свободы, как рекомендательный, но важный фактор принятия судом справедливого решения при назначении наказания, соразмерного совершенному правонарушению и личности обвиняемого.

Ключевые слова: назначение наказания, пробация, досудебный доклад.

The article is devoted to the study of the formation of the institute of probation in Ukraine, in particular, the introduction of mechanisms for drafting a Pre-Sentence Report on the identity of the accused. A Probation Officer is a social worker who works with offenders in courts, the community and prisons. A Probation Officer has the rights defined by law and has the corresponding duties, he becomes a participant in the criminal proceedings. A Pre-Sentence Report is a written report which is prepared by a Probation Officer for Court. The reason for drafting a Pre-Sentence Report is a court order. A Probation Officer interview the offender and gather information from a range of other sources – for example, family, employer or school, and the police. The purpose of the Pre-Sentence Report is to assist the court in determining the most suitable sentence. It is considered as an opportunity to assess the risks of the accused committing a repeated crime. The information provided in the Pre-Sentence Report includes an assessment of the likelihood of re-offending and the risk of serious harm. This report is also considered a possibility of correcting accused without depriving or restricting freedom. The purpose of the work of a Probation Officer is prevent reoffending by assessing offenders, challenging their offending behaviour, changing their attitudes and behaviour and thereby protecting the public. A Pre-Sentence Report can't be used in criminal proceedings as an evidence of guilt of the accused in a crime. This report is taken into account in the verdict of the court and attached to the materials of the criminal proceedings.

Key words: sentencing, probation, pre-sentence report.

Нині право України намагається знайти своє призначення в європейському правовому просторі. З огляду на необхідність приведення українського права у відповідність до норм і принципів міжнародного права важливим є вивчення європейського правового досвіду та європейської правової доктрини. У зв'язку з цим проводиться значна кількість реформ, які сприймаються населенням критично, оскільки не здатні з самого початку ефективно впливати на чинні інституції, не маючи належного закріпленого меха-

нізму реалізації програм, проте дозволяють говорити про динамічні аспекти розвитку українського права.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування та впровадження інституту пробації в систему права України розглядали такі науковці, як: К.А. Автухов, М.В. Палій, С.В. Сьомін, Т.П. Ткач, Д.В. Ягунов та ін., котрі здійснили дослідження цього явища, розробили шляхи вдосконалення інституції, категоріальний апарат, зробивши значний внесок у вітчизняну науку. Проте питанням щодо складання

досудової доповіді, її місця у системі елементів, які впливають на вид і міру призначеного правопорушникові покарання, приділено небагато уваги. Воно розглядалося лише фрагментарно, що і підтверджує актуальність статті.

Мета статті – дослідити механізм складання досудових доповідей у кримінальних провадженнях, проблеми реалізації цієї функції персоналом органу пробачії.

Однією з новел для правової системи України є впровадження інституту пробачії. «Пробачія» в перекладі з англійської означає «випробування» або «умовне звільнення (від покарання)», а в перекладі з латини – «випробувати» або «віддавати під нагляд». Це юридичний термін, який є вихідцем із західних правових систем, адже перші спроби створити відповідні інституції були зроблені в Англії ще на початку 1820-х рр. Ворвікширським магістратським судом, яким використовувалися заходи «формального покарання» для неповнолітніх правопорушників. І вже у 1887 р. Закон про застосування пробачії до осіб, котрі вчинили злочин вперше («The probation of first offenders act»), дав судам можливість призначати покарання, враховуючи особливості вчинення злочину, минуле життя правопорушників, їх репутацію, сімейний стан тощо [3].

Сьогодні пробачія є невід’ємним елементом системи кримінальної юстиції в європейських країнах. Останнім документом, який визначає європейські принципи пробачії, стала рекомендація № СМ/(2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи про Правила Ради Європи з пробачії. Відповідно до них служба пробачії повинна враховувати особливості правопорушників, їх особисті обставини та проблеми для того, щоб поводитися з ними справедливо. Виховна дія повинна чинитися без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання, фізичних вад, сексуальної орієнтації, політичних та інших поглядів, національного або соціального походження, належності до етнічних меншин, наявності власності тощо. Варто зазначити, що будь-який вплив на правопорушника до того, як його вина буде доведена, вимагає його згоди і не повинен порушувати презумпцію невинуватості [8].

Перевагою пробачії є не тільки гуманність системи правосуддя, а й соціально-економічна доцільність. Так, залишення правопорушника в суспільстві збільшує шанси його успішного виправлення, збереження корисних соціальних зв’язків (створення сім’ї, належного побутового оточення), роботи (що сприятиме економіці країни, компенсації шкоди потерпілим), уникнення негативного впливу кримінального середовища інших засуджених у тюрмах (що є позитивним для правопорядку загалом). З погляду економіки, інститут пробачії дає державі змогу витрачати на правопорушників менше, адже втрачається необхідність утримувати величезну інфраструктуру, персонал установ виконання покарань, самих засуджених.

Сьогодні світова спільнота і, зокрема, Європейський Союз розглядають пробачію не як альтернативу тюремному ув’язненню, а як заходи кримінально-правового реагування, тобто як механізм, що повинен застосовуватися насамперед. До позбавлення волі вдаються лише в крайніх випадках, коли це відповідає інтересам безпеки потерпілого, суспільства або ресоціалізації правопорушника.

Саме з метою оцінки можливості залишення правопорушника в суспільстві працівниками органу пробачії (або офіцерами пробачії, як їх прийнято називати у країнах загальної системи права) складається досудова доповідь. Орган пробачії, за можливості, повинен допомагати суду у прийнятті рішення про те, чи слід визнати обвинуваченого у злочині винним, а також яке покарання є більш справедливим і необхідним для нього.

Ця функція органу пробачії є популярною серед більшості держав, у яких діють відповідні служби, і має відмінності як у назві самого документа, котрим закріплюється дослідження: досудовий звіт (Молдова, Данія, ФРН),

звіт до винесення вироку – pre-sentence report (Іспанія, Естонія, Англія та Уельс, Ірландія, Латвія, Словаччина), оцінний звіт (Румунія), звіт із проведення соціального розслідування (Болгарія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Швеція), так і в порядку призначення [10]. Наприклад, у Норвегії досудова доповідь готується за запитами поліцейських, прокурорів або суддів, у ній зосереджено увагу на тому, який вид покарання має бути застосований до обвинуваченого [5].

Згідно з положеннями Закону України «Про пробачію» орган пробачії за запитом суду подає досудову доповідь, що містить результати незалежного соціального дослідження обвинуваченого. Досудова доповідь – письмова інформація для суду, яка характеризує обвинуваченого. Це дослідження не має на меті довести його винуватість або невинуватість, містить висновок про ризик скоєння обвинуваченим повторного злочину та можливість його виправлення без позбавлення або обмеження волі, забезпечує суд формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності [7].

Відповідно до ст. 314-1 КПК України представник уповноваженого органу з питань пробачії складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує 5 років позбавлення волі, щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років – складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину. У випадках складення стороною обвинувачення клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; щодо неповнолітнього у разі застосування до нього примусових заходів виховного характеру; а також щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, у разі затвердження угоди досудова доповідь не складається [4].

Варто зазначити, що досудова доповідь не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину, проте необхідне її долучення до матеріалів кримінального провадження.

Суд під час підготовчого судового засідання постановляє ухвалу про складання досудової доповіді за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, за клопотанням прокурора. Проте зазначено, що такі клопотання заявляються виключно в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. На мою думку, це поняття є досить широким, оціночним і розмитим, більш доцільним було б або взагалі прибрати таку умову, або конкретизувати випадки можливості звернення з клопотанням про складання досудової доповіді.

Таким чином, отримавши ухвалу суду, працівник органу пробачії повинен негайно її зареєструвати у журналі обліку осіб органу пробачії, викликати обвинуваченого для можливості взяти участь у складенні досудової доповіді. Працівник органу пробачії також має право ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження, брати участь у судових засіданнях щодо розгляду цієї справи. У строки, зазначені в ухвалі, максимально ознайомитися з усіма сферами життя обвинуваченого та зібрати передбачену законом і наказом Міністерства юстиції інформацію.

Зокрема, досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити [6]:

1) соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, в якій подається інформація про особистість обвинуваченого й умови його життя відповідно до факто-

рів ризику, що впливають на поведінку обвинуваченого, а саме:

– історію правопорушень (попередні судимості; вік на час першого притягнення до кримінальної відповідальності, повторність, сукупність, рецидив злочинів); час, який минув із моменту винесення попереднього судового рішення, котрим особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за не реабілітованими обставинами; час, який особа в сукупності провела в установах виконання покарань; форма вини за обвинуваченням; категорія злочину за обвинуваченням; наявність обставин, що обтяжують покарання за обвинуваченням (за винятком повторності та рецидиву злочинів); короткий зміст (обставини, мотиви) правопорушення за обвинуваченням, ставлення обвинуваченого до правопорушення; умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище);

– особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами); соціальне оточення (стосунки у суспільстві, з рідними та близькими); ставлення до правопорушень; мотивація до зміни способу життя (поведінки, переконань); фактори, які підвищують ризик вчинення кримінального правопорушення, враховуючи його криміногенні потреби; наявність в обвинуваченого мотивації до позитивних змін (у т. ч. з урахуванням бажання обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді);

2) оцінку ризику вчинення повторного кримінального правопорушення;

3) висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм і послуг, за умови реалізації яких можливо досягнути належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Ця інформація може бути отримана з таких джерел: безпосередньо від обвинуваченого, від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів, а також від громадян (друзів обвинуваченого, членів сім'ї, сусідів, колег тощо) [9].

За даними Міністерства юстиції України, з початку введення досудової пробації (з лютого 2017 р.) судами винесено 38 200 ухвал, якими уповноваженим органам із питань пробації доручено скласти досудову доповідь. Із загальної кількості отриманих ухвал суду 15% складають постанови щодо осіб, обвинувачених за вчинення злочину невеликої тяжкості, 48% – середньої тяжкості, 34% – тяжкого злочину, 0,63% – особливо тяжкого злочину. Складено та подано до суду 34,5 тис. досудових доповідей

(90%). Значна кількість (46%) отриманих постанов суду про складання досудових доповідей – це постанови із зазначеним строком підготовки досудової доповіді менше ніж 10 діб. За цей період 25,6 тис. обвинувачених осіб реалізували своє право і взяли участь у складанні досудової доповіді. У 75% доповідей було надано висновок про можливість виправлення особи без ізоляції від суспільства.

Основною проблемою у процесі реалізації досудової пробації залишаються надто стислі строки на підготовку досудової доповіді, зазначені в ухвалі суду, що позбавляє персонал органів пробації можливості зібрати всю необхідну інформацію належним чином для складання повної, детальної, всебічно дослідженої досудової доповіді. Крім того, негативним моментом є те, що 40 судів в Україні взагалі не залучали персонал органів пробації до участі у кримінальному провадженні та не винесли жодного рішення щодо складання досудової доповіді [2].

На Семінарі з роботи щодо складання досудових доповідей і їх оцінки, який відбувся у 2012 р. в м. Осло (Норвегія), було представлено проект покращення умов виконання цієї функції [11], де зазначено: шляхи реалізації мають ґрунтуватися на проведенні семінарів і круглих столів як національного, так і міжнародного рівнів, на створенні керівних принципів у цій сфері та шаблонних варіантів поведінки. Також звернули увагу на те, що основними факторами покращення є здійснення постійних досліджень у цій сфері державними та приватними інституціями, оцінка місцевих перспектив за участю співробітників служби пробації.

Як зауважив Д. Вітфілд: «Досудова доповідь – це «вітрина» служби пробації. Сприйняття служби тими, від кого залежить винесення вироку, на всіх рівнях формується на основі якості й відповідності цього документа» [1].

На мою думку, це формулювання не відповідає дійсності у нашій системі права, адже судді частіше своєю ухвалою призначають досудову доповідь лише за конкретно визначених КПК України обставин, тобто розцінюють її як формальність, необхідність належного оформлення матеріалів кримінального провадження.

Також варто зазначити, що і персонал органу пробації, виконуючи свої функції, зокрема щодо складання досудової доповіді, повинен змінити свою філософію, ставлення до виконуваної роботи. Потрібно не просто бути працівником, котрий збирає необхідну інформацію про обвинуваченого подібно до слідчого та прокурора, а вже на цій стадії реалізовувати формулу, яка є типовою для офіцерів пробації Великої Британії: «advise, assist and be friend» – «давати поради, сприяти та бути дружнім».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія. Київ : Атіка, 2004. 236 с.
2. Досудова пробація. URL: http://www.probation.gov.ua/?page_id=133.
3. Дрьомін В. Пробація: зарубіжний досвід обмеження тюремної популяції. *Право України*. 2000. № 12. С. 120–123.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Основи професійної діяльності персоналу органу пробації : навчальний посібник для персоналу органу пробації / авт. кол. ; за ред. Джеймса Седхема, Майкла Октігана. Київ, 2017. 242 с.
6. Порядок складання досудової доповіді, затверджений наказом Міністерства юстиції України 27 січня 2017 р. № 200/5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17>.
7. Про пробацію : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
8. Рекомендація CM/Rec(2010)1 Комітету міністрів держав-членам про Правила Ради Європи про пробації. URL: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec\(2010\)1%20Ukrainian.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec(2010)1%20Ukrainian.pdf).
9. Ткач Т.П. Досудова доповідь служби пробації: поняття, необхідність, функції. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1. С. 56–65.
10. Probation in Europe. Summaries. Published by CEP. URL: http://www.cep-probation.org/default.asp?page_id=157&map_id=152.
11. Seminar on Pre-sentence Work and Assessment, Oslo, 2012. URL: <https://www.cep-probation.org/knowledgebases/seminar-on-pre-sentence-work-and-assessment-oslo-2012/>.